
РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.324

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.49>

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ПРАВОВА ОЦІНКА СПІВУЧАСТІ ТРЕТІХ ДЕРЖАВ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ АГРЕСІЇ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Андрейків А.,
кандидат юридичних наук,
докторант Державного університету
«Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0009-0007-0595-7062

Андрейків А. Інтернаціоналізація гібридної агресії російської федерації: правова оцінка співучасті третіх держав і трансформація поняття агресії у міжнародному праві.

За три роки активних бойових дій в Україні, війна вийшла за межі двостороннього протистояння і стала прикладом глобального випробування міжнародного права як інструменту стримування агресії. Активність рф на території України має форму не лише відкритого, повномасштабного вторгнення, як частина реалізації амбіційних планів російської політичної еліти щодо відновлення срср, але є частиною ширшого геополітичного процесу, пов'язаного з реалізацією стратегії ревізії міжнародного правопорядку, що активно підтримується державами-партнерами рф. Тому доведено, що традиційне визначення агресії у міжнародному праві, що зосереджувалось раніше на прямому застосуванні сили, зазнає суттєвих змін у світлі гібридних конфліктів. Агресію, окрім традиційних її видів, визначених пунктами «а-е» резолюції ГА ООН 3314 (Резолюція 3314) 1974 р., слід ретельно досліджувати як багатфакторний, комплексний процес, у який все частіше залучаються на стороні агресора треті країни. Класичне визначення агресії потребує переосмислення у міжнародному праві, із врахуванням нового, сучасного виміру сил, засобів, інструментів які залучені до практичної реалізації акту агресії та її підготовки.

Підкреслено, що у сучасному вимірі, акт агресії включає як пряме військове вторгнення із застосуванням родів та видів військ, конвенційних та неконвенційних засобів зброї та ураження, так і інформаційні, технологічні, спеціальні операції, економічний тиск агресора, що доповнюються санкційними маніпуляціями, політичною підтримкою і дипломатичними маневрами, військово-технічною, банківсько-фінансовим сприянням ще й третіх сторін міжнародного збройного конфлікту. Даний підхід уже отримав доктринальне осмислення у військових та дипломатів як «війна нового покоління» (new generation warfare – NGW). Нові виміри та нові форми агресії особливо чітко продемонстровано в реальному контексті російсько-українського збройного конфлікту та активної участі в ньому ряду країн-сателітів агресора.

Співучасть а агресії проти України третіх держав дає підстави говорити про її інтернаціоналізацію. Сама співучасть прирівнюється до актів агресії та визначає відповідальність як для самої країни-агресора, так і для співучасників.

Обґрунтовано, що для доведення факту співучасті третіх сторін у актах агресії, міжнародним співтовариством вже вироблені певні концептуальні, нормативні та інституційні механізми. Особливо важливим є практичне застосування «принципу атрибуції дій держав» для притягнення до міжнародно-правової відповідальності за сприяння агресії через аналіз діяльності представників військової та політичної еліти, дії органів цивільної та військової влади із підтримки, фінансування чи у будь-яких інших формах потурання порушенням міжнародного права. Правова визначеність поведінки третьої країни, яка навмисно та усвідомлено сприяла агресії (постачання зброї, фінансової допомоги, надання об'єктів інфраструктури та інших дій та заходів, становить академічний та практичний інтерес. Країна, яка допомагає агресору, має нести відповідальність за міжнародним правом, особливо якщо її допомога сприяла серйозним порушенням міжнародного права, суверенітету чи миру, навіть без безпосередньої участі у бойових діях.

Ключові слова: агресія, Комісія міжнародного права ООН, Міжнародний суд ООН, міжнародно-правова позиція держави, міжнародне звичаєве право, санкції, міжнародно-правова відповідальність держави, атрибуція, міжнародно-правова визначеність.

Andreikiv A. Internationalization of hybrid aggression by the russian federation: legal qualification of third-state involvement and the transformation of the concept of aggression in international law.

After three years of active hostilities in Ukraine, the war has transcended the framework of a bilateral confrontation and evolved into a global test for international law as a mechanism for deterring aggression. The actions of the Russian Federation on the territory of Ukraine not only take the form of an open, full-scale invasion—as part of the political ambitions of the Russian leadership to restore the USSR—but are also embedded in a broader geopolitical strategy aimed at revising the international legal order, supported by Russia's partner states. In this context, the traditional definition of aggression in international law, which previously focused on the direct use of force, is undergoing significant transformation in light of hybrid conflicts.

In addition to the classical acts of aggression as listed in points (a)–(e) of United Nations General Assembly Resolution 3314 of 14 December 1974 (hereinafter – Resolution 3314), aggression should be re-examined as a multifactorial, complex process increasingly involving third states on the side of the aggressor.

In its contemporary form, an act of aggression may include not only direct military invasion using armed forces, conventional and unconventional weaponry, but also information operations, technological interventions, special operations, and economic coercion, complemented by sanctions manipulation, political support, diplomatic maneuvers, and military-technical and financial-banking assistance from third parties in an international armed conflict. This approach has already received doctrinal elaboration among military and diplomatic circles under the concept of «new generation warfare» (NGW).

New dimensions and forms of aggression are particularly evident in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict and the active participation of a number of the aggressor's satellite states. The involvement of third states in the aggression against Ukraine provides a basis for its internationalization. Such participation is equated with acts of aggression and establishes responsibility both for the aggressor state and its accomplices. The legal qualification of the conduct of a third country that deliberately and knowingly assisted aggression – through the supply of weapons, financial aid, provision of infrastructure, or other forms of support – is of both academic and practical interest. A country that assists the aggressor must bear responsibility under international law, especially if its assistance contributed to serious violations of sovereignty or peace, and was provided with awareness of the circumstances.

Key words: Aggression, UN International Law Commission, International Court of Justice, state's international legal position, customary international law, sanctions, international legal responsibility of the state, attribution, international legal certainty.

Постановка проблеми: Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року стало новим викликом для міжнародного права, його доктрин, принципів та інститутів. Цей міжнародний військовий конфлікт демонструє не лише класичні прояви державної агресії, а й нові форми гібридної війни, що включають широкий спектр військових, економічних, інформаційних і політичних інструментів. Виникає необхідність переосмислення традиційного визначення агресії, а також ролі третіх держав, які надають сприяння у веденні такої агресії. Необхідно переглянути визнання співучасті третіх держав у агресії та розширити юридичні підстави для їх притягнення до відповідальності за порушення Статуту ООН, зокрема статей, що забороняють агресію, положень Конвенції про відповідальність держав, норм *jus cogens*, які вимагають припинення і засудження агресивних дій. Відповідно, міжнародна спільнота має активізувати розробку механізмів санкційного, політико-дипломатичного та правового тиску на такі держави.

Ступінь академічних досліджень. Дослідження агресії та відповідальності за її вчинення було предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. В українській науці міжнародного права особливості міжнародно-правової відповідальності за агресію, підготовки до агресивної війни, практики міжнародних судових інституцій були предметом досліджень Андрейченко С., Буromенського М., Василенка В., Задорожного О., Зелінської Н., Жданова Ю., Камінської Н., Репецького В. та ін. Серед іноземних дослідників як класичного так і сучасного міжнародного права слід окремо відзначити праці П. Дроста, К. Марек, К. Креца, Д. Аканде, Т. Піуса та ін.

Мета статті зумовлена тим, що війна в Україні вносить серйозні зміни не лише в діяльність органів влади та дипломатів, а й потребує належної уваги дослідників. Власне йдеться про вивчення академічних підходів до агресії як одного з найважчих міжнародних злочинів і обґрунтування відповідальності за її вчинення, рівно як і за співучасть а акти агресії чи сприяння підготовки агресивної війни з боку третіх країн та їх представників.

Виклад основного матеріалу: Карл фон Клаузевіц назвав «війну продовженням політики іншими методами» «Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln» [1, с. 132], що згодом підтвердив і Генрі Кіссінджер, описуючи боротьбу західних доктрин «права балансу» та «права колективної безпеки» [2, с. 211–217, 246–249]. У сучасному вимірі древній східний концепт щодо найкращої стратегії: «зруйнувати плани й стратегії супротивника, далі – атакувати ворожі союзи та сув'язі; ще гірша – нападати на армію ворога; чи кидатись на укріплені мурами міста», виходить за виключно межі розуміння східної філософії чи військового мистецтва, а впроваджується у реальних, щоденних міжнародно-правових позиціях держав при їх претензіях на міжнародний авторитет та вплив [3, с. 17–22].

Гібридний характер війни росії проти України виявився не лише воєнною тактикою, а глибоким зрушенням у самій природі міжнародного права та міжнародних відносин, які формувалися після Другої світової війни. Йдеться про відхід від класичних принципів міжнародної дипломатії, організації системи безпеки, заборони застосування сили та юридичної відповідальності, які були основою світового порядку протягом останніх десятиліть.

На сьогодні класичне визначення агресії, закріплене в Резолюції ГА ООН № 3314 (1974 р.), отримало нове практичне звучання у світлі війни рф проти України. Найбільш релевантним, окрім класичних форм агресії як вторгнення регулярних військ, бомбардування, блокада портів чи узбережжя – все більшої актуальності набувають непрямі її форми, що здійснюються за підтримки інших держав або через непрямі канали, включаючи найманців, постачання озброєння та військово-логістику. Наразі, для українського контексту військових подій пункт «е» статті 3 Резолюції, згідно з яким актом агресії визнається також «*надання державою своєї території іншій державі для здійснення акту агресії проти третьої держави*», а також пункт «g», який передбачає «*засилання або істотна участь у діях збройних банд, найманців, нерегулярних формувань або озброєних груп, які здійснюють акти збройної сили проти іншої держави*», фактично мають нову реальність [4, Art 3–5].

Важливо підкреслити, що в міжнародній практиці, зокрема в межах Міжнародного кримінального суду (МКС), у відповідності до ст. 8 bis Римського статуту, ці непрямі форми агресії які набули розширеного тлумачення як найсерйозніші міжнародні злочини, не можуть бути виправдані жодними політичними, економічними чи іншими міркуваннями, на які так часто посиляється вище керівництво рф із мовчазної згоди їх союзників. Слід зазначити, що відповідно до ст. 8bis, виконавець акту агресії повинен бути особою, яка може ефективно контролювати або керувати політичними чи військовими діями держави. Це включає, як мінімум, глав держав та урядів, міністрів оборони та інших військових лідерів, таких як командири та генерали високого рівня, а також може включати осіб, які можуть кваліфікуватися як такі, що здійснюють такий контроль або керівництво. Використання терміна «ефективно» означає, що важливим є фактична (де-факто) спроможність злочинця, а не його чи її офіційне (де-юре) звання або ранг. На додаток до необхідної керівної посади, злочинець повинен брати активну участь у акті агресії шляхом підготовки, ініціювання або виконання вторгнення, бомбардування, блокади або будь-якого іншого діяння, переліченого у ст. 8bis(2) Статуту» [5, с. 11–13].

Проекти статей Комісії міжнародного права ООН (КМП) «Про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії» (Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, далі-Проект ARSIWA), встановлюють, що міжнародно-правова відповідальність має місце за наявності окремих підстав. Так, у ст. 1 Проекту, визначено, що «будь-яке протиправне діяння держави тягне за собою міжнародну відповідальність цієї держави». В той же час, відповідно до ст 2, «міжнародно-протиправне діяння має місце коли: а) поведінка, що є дією чи бездіяльністю, приписується державі за міжнародним правом; б) ця поведінка є порушенням міжнародного зобов'язання держави».

Варта звернути увагу на позицію нідерландського вченого Пітера Дроста (Pieter N. Drost) та швейцарську вчену Кристину Марек (K. Marek), які окремо досліджували питання злочину агресії та заклали підвалини ідеї, за якою, право не повинно визнавати юридичних наслідків агресії, що пізніше стало основою принципу *ex injuria jus non oritur* (джерелом права не може бути порушення права) [29, с. 283–294], [30, с. 461–485]

Німецький вчений Клаус Крец (Claus Kress) у свої працях досліджує відповідальність осіб та держав, які сприяють плануванню та здійсненню акту агресії. У статті «The Crime of Aggression before the First Review of the ICC Statute» він конкретно зазначає роль таких дій, як планування (planning), підготовку (preparation), підбурювання (initiation) чи виконання (execution) акту агресії. [31, с. 851–865], які можуть свідчити про участь третіх осіб у злочині агресії. Також у відповідному контексті юрист описує, що ця «допоміжна» або «допередня» участь у підготовці агресії може розцінюватися як співучасть та несе кримінальну відповідальність.[32, §4] Це прямо показує, що

не лише урядовці-агресори, а й ті, хто сприяв злочину на етапі планування чи підготовки (наприклад, постачання певних ресурсів або підтримка), можуть бути притягнуті до відповідальності.

Британський суддя ЄСПЛ Дапо Аканде (Dapo Akande), як радник ООН з підготовки Проекту статей ООН щодо відповідальності держави (Draft Articles on State Responsibility (ILC, 2001)), описує бачення міжнародно-правової оцінки участі третіх держав за допомогу агресору [33, с. 75–88], а Томас Ріус (Thomas Ruys), визначав факт постачання зброї, фінансову допомогу агресору у формі надання кредитів, позик державним банкам та так звану «нелетальну допомогу» як прояви сприяння агресору з боку третіх країн [34, с. 49–53].

Важливою є позиція С.Б. Раскалей, який зазначав, що держава, яка вчинила правопорушення і несе міжнародно-правову відповідальність підлягає осуду як з боку потерпілої держави, так і з боку міжнародного співтовариства в цілому. Саме інститут відповідальності покликаний забезпечити міжнародно-правове оформлення негативного ставлення міжнародного співтовариства в особі суверенних держав до держав, що вчиняють правопорушення. [15, с. 31–47]. Слід додати до думки вченого, що спільність міжнародно-правової оцінки агресора має мати продовження у спільності подальших дій учасників світової спільноти

Як справедливо зазначає проф. Н.В. Камінська, у час агресії РФ проти України перед науковцями постало чимало завдань стосовно наукового обґрунтування оптимальних моделей розробки і забезпечення реалізації державної політики України з питань протидії агресії РФ [16, с. 68]. Дану позицію вченої можна доповнити ідеєю про необхідність більш широкого залучення вчених науковців у реалізацію практичних заходів із зібрання, оцінки, правової кваліфікації діяльності іноземних державних та недержавних інституцій у сприянні агресії.

Завданням міжнародно-правової системи, безпекових угод, діяльності міжнародних організацій є забезпечення миру та безпеки, про що проголошували усі базові статутні та міждержавні міжнародні угоди. Однак, як виявилось, політичне та військове керівництво Росії, поряд із зовнішніми деклараціями прихильності миру та безпеки, формувало паралельну міжнародно-правову реальність, новий безпековий вимір, а можливо, й власне бачення нового світового порядку.

Реалізація цієї парадигми в діяльності таких країн, полягає у двошаровості статусу, відносин та процедур, які реалізуються у міжнародному праві. Суть її можна описати як синхронізація публічної політики та непублічних інституційних заходів: з одного боку, держави залишаючись активними учасниками міжнародних організацій (ООН, ШОС, БРІКС), декларують прихильність до норм міжнародного права, співпраці, миру і врегулювання конфліктів, а з іншого – відпрацьовують паралельну, «тіньову», «гібридну» міжнародно-правову стратегію, яка включає:

- створення альтернативних механізмів підтримки агресивних, недружніх планів союзників;
- забезпечення економічного та військового постачання озброєння та матеріалів;
- ведення спільної інформаційно-психологічної війни;
- участь у військових навчаннях, хакерських атаках, енергетичних маніпуляціях.

Змістовний аналіз міжнародно-правової природи війни в Україні повинен охоплювати не лише відкриту фазу повномасштабної війни, із застосуванням конвенційних засобів ведення бойових дій (ракетні удари, авіація, сухопутні війська), а й форми відкритого та прихованого зовнішнього сприяння та потурання агресору в довоєнний період. Усі наступні форми співпраці російського істеблішменту із Північною Кореєю, Китаєм чи Сирією, були насправді нічим іншим, як розбудова системи антизахідних систем та надбудов протистояння та ймовірних агресій. Розширене тлумачення понять «агресія», «гібридна війна», «непряма участь» відображає зсув у доктрині міжнародної відповідальності. Наявність міжнародного збройного конфлікту була офіційно підтверджена Офісом Прокурора МКС ще у 2016 році [11, §164].

Варта зазначити, що українські науковці міжнародники випереджали не лише європейських та світових політиків у передбаченні ризиків міжнародної нестабільності, але й офіційні позиції ООН і Міжнародного кримінального суду, які лише з 2017 року почали запроваджувати вже згадану статтю 8 bis (агресія) МКС у практику. Більше того, роботи Олександра Задорожного сформували базову доктрину українського підходу до гібридної агресії та участі третіх сторін у порушенні миру та безпеки у міжнародному праві. Він трактував дії Росії проти України не лише як класичну збройну агресію (відповідно до Резолюції № 3314 ГА ООН), а як комплексний, багаторівневий процес гібридної війни, який включає економічні, інформаційні, дипломатичні та квазивоєнні інструменти та участь третіх сторін. Особливу увагу він приділяв участі нерегулярних формувань, приватних військових компаній, інформаційних спецоперацій та зовнішнього сприяння інших держав [6, с. 63–76].

На думку науковця, міжнародна відповідальність не лише агресора, а й сприяючої агресії держави, породжує її безпосередню міжнародно-правову відповідальність, яку він назвав «концепцією розширеної відповідальності». На сьогодні можна назвати це відповідальністю за «інтернаціо-

налізацію агресії», відповідно до якої держави, що надають територію агресору, постачають зброю або фінансову допомогу, блокують санкції або голосують проти рішень ООН, можуть вважатися співучасниками акту агресії, навіть у разі відсутності прямої участі у бойових діях [7, с. 18–30; 8, с. 43–50].

О. Задорожній разом із іншими науковцями гостро критикував роль Ради Безпеки ООН, підкреслюючи, що право вето РФ блокує дієвість системи, а сам механізм колективної безпеки не відповідає сучасним умовам гібридної війни. Вчені неодноразово наголошували на необхідності переглянути визначення агресії та розширення юрисдикції міжнародних трибуналів на випадки гібридного впливу, створення нових форматів міжнародної відповідальності (включаючи санкційне право), а також зміни принципів участі держав у міжнародних організаціях, які свідомо підривають мир. [9, с. 211–217; 10, с. 102–111].

Аналіз практики залучення форм та видів підтримки росії з боку третіх країн пропонується розглядати на 3 рівнях «інтерналізації» їх протиправної взаємодії:

- співучасть третіх сторін на рівні держав та їх інституцій в особах органів, які відповідають за міжнародні відносини, оборону. Наприклад, США, Франція та Велика Британія офіційно заявили в жовтні 2022 року про порушення Іраном умов Резолюції 2231 шляхом передачі дронів Shahed до РФ: Letter to UN Secretary-General, S/2022/805 [12, с. 2–7].
- юридичні особи (банки, страхові компанії, логістичні структури та оператори портів) [13, с. 12–199].
- фізичні особи (найманці). [14, para 4–6].

Наприклад, приватні військові компанії, такі як «Вагнер», хоча формально не є збройними силами РФ, фактично виконують функції, що становлять агресивну дію відповідно до статті 3 Резолюції № 3314 ГА ООН (1974). Їх довоєнна діяльність в Африці (Малі, Нігер, ЦАР) свідчить про побудову глобальної військово-економічної мережі, що зміцнює позиції Росії в зонах ресурсної залежності, особливо щодо постачання урану.

Аналогічно, участь іранських та північнокорейських суб'єктів у постачанні зброї, дронів, боєприпасів є опосередкованою формою співучасті в агресії, яка не має належної юридичної реакції з боку міжнародної спільноти. Попри масштабність санкційних обмежень (18+ пакетів від ЄС, окремі санкції США, Японії, Канади, Австралії), їх ефективність обмежена через відсутність уніфікованого механізму верифікації та контролю за дотриманням санкцій у міжнародній банківській системі; використання «тіньового флоту» (на кінець 2024 року – понад 530 танкерів) для транспортування російської нафти в Китай, Індію, Туреччину; відсутність зобов'язального характеру для компаній, зареєстрованих поза юрисдикцією країн G7, що дозволяє їм легально співпрацювати з РФ або з підсанкційними суб'єктами.

У даному контексті, на нашу думку при дослідженні ролі, місця, ступеня та форм співучасті в акті агресії, слід звернутися до принцип *атрибуції дій держав*, які надають підтримку одній зі сторін конфлікту (воєнну допомогу, фінансову підтримку, логістичне забезпечення) та можуть нести відповідальність відповідно до міжнародного права, якщо їх допомога сприяє здійсненню агресії або порушенню міжнародного правопорядку. Дану концепцію ґрунтовно опрацювала українська вчена Андрейченко С.С., яка вказувала, що дії приватних осіб можуть бути приписані державі, якщо держава: здійснює ефективний контроль над ними, визнала, схвалила або інтегрувала їхні дії як свої власні [14, с. 320–339]. Позитивною є пропозиція вченої, щодо застосування концепції «*ultra vires*» (поза повноваженнями органів держави), згідно з якою, дії офіційних державних органів, які формально виходять за рамки їх повноважень, можуть бути приписані державі до тих пір, поки є зв'язок з державною владою або фінансуванням. У випадку з агресією проти України, дії таких іноземних агентів – як фізичних так і юридичних осіб чи представників органів влади та військових, іноземне технічне та військове забезпечення можуть вважатися атрибутованими не лише РФ, але й їх сателітам, якщо доведено контроль, підтримку або визнання.

Доповнюючи згадану концепцію, пропонується під атрибуцією сприяння та підтримки агресії з боку третіх сторін розуміти поведінку, як яка являла собою систему дій, які мали навмисний, усвідомлений характер які вчиняли державні представники та прямим чином сприяла здійсненню агресивних дій, могла включати постачання зброї, розвідку, фінансування тощо. Треті країни, що активно підтримують агресивну сторону, можуть за міжнародним правом бути притягнуті до відповідальності за допомогу у здійсненні агресії, особливо якщо їхня допомога сприяла порушенню суверенітету або безпеки іншої держави та є загрозою миру та безпеці. Такий підхід кореспондується із положення Проект ARSIWA, зокрема ст. 16, яка є ключовим інструментом оцінки співучасті третіх держав у скоєнні агресії «Держава, яка допомагає або сприяє іншій державі у вчиненні міжнародно-протиправного діяння, несе за це міжнародну відповідальність, якщо вона робить це зі знанням обставин міжнародно-протиправного діяння» (*State which aids or assists another State in the commission of an internationally wrongful act is internationally responsible for doing so if it does*

so with knowledge of the circumstances of the internationally wrongful act.»).

Сучасна гібридна агресія є викликом не лише суверенітету окремої держави, а й ефективності механізмів колективної безпеки, ролі міжнародних організацій, зокрема ООН, а також загально-прийнятим підходам до визначення воєнних злочинів, покаранню за співучасті у агресії.

Висновки. Війна проти України стимулює еволюцію концепції агресії у міжнародному праві – від суто державного збройного втручання до ширшого розуміння співучасті, посередництва, прикриття та сприяння агресору з боку третіх держав. Вона демонструє не лише порушення базових принципів міжнародного права, а й зрушення у структурі глобального правопорядку, де військові, економічні, інформаційні та дипломатичні інструменти застосовуються скоординовано й опосередковано, часто за участі третіх держав. Міжнародна правова кваліфікація участі третіх країн, таких як Іран, КНДР, Китай та інші, у формі постачання озброєнь, економічної підтримки, прикриття або блокування санкцій, дозволяє говорити про співучасть в агресії (co-aggression) навіть за відсутності безпосередньої збройної присутності. Резолюція ГА ООН № 3314 (1974), положення ст. 8 bis Римського статуту та практика МКС дозволяють тлумачити непряму агресію через посилення ролі найманців, ПВК, проксі-акторів, транскордонної логістики, фінансування та політичної підтримки, як частину новітньої парадигми міжнародної відповідальності.

Такі дії, як постачання зброї та боєприпасів (Іран, КНДР), використання території (Білорусь), блокування санкцій та голосування проти рішень ООН (Китай, Пакистан, Сирія), а також діяльність проксі-акторів, включаючи приватні військові компанії (ПВК «Вагнер»), є невід'ємною частиною гібридної агресії та мають розцінюватися як акти співучасті, що тягнуть за собою міжнародно-правову відповідальність. Застосування ст. 16 Проекту КМП про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії (ARSIWA) є ключовим інструментом для притягнення до відповідальності цих співучасників. Визнання агресії як порушення *jus cogens* надає додаткової ваги таким діям, підкреслюючи їхню неприпустимість для міжнародного правопорядку. Розширене тлумачення положень Резолюції ГА ООН № 3314 та ст. 8bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду вже сьогодні дозволяє охопити значну частину гібридних проявів, проте практика застосування міжнародного права має бути більш послідовною та рішучою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Clausewitz Carl von. *On War*. Translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeton University Press, 1976. 715 p.
2. Кіссинджер Г. Дипломатія, переклад з англ. М. Гоцацюри та В. Горбатська, Видавництво Група КМ-Букс, 2020. 864 с.
3. Сунь-цзи. Мистецтво війни / пер. з китайс., передм. та коментарі О. Калитюка. К.: Основи, 2018. 152 с.
4. United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX) – Definition of Aggression, 14.12.1974.
5. XXIX сесія Генасамблеї ООН. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.
6. Римський Статут Міжнародного кримінального Суду. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
7. Understanding Russia's Concept for Total War in Europe, Martin Murphy. <https://www.heritage.org/defense/report/understanding-russias-concept-total-war-europe>.
8. CM(2025)103-final [1532/2.3] Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine – Statute of the Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine. <https://search.coe.int/cm?i=0900001680b678ca>.
9. Резолюція ГА ООН 24 лютого 2025 р (A/ES-11/L.10)] ES-11/7. Сприяння досягнення загального та триваючого миру в Україні_ A_RES_ES-11_7-RU.pdf. https://digitallibrary.un.org/record/4076916?ln=en&utm_source=chatgpt.com&v=pdf.
10. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї, сесія 77, додаток № 4 (A/77/4), pp. 89–197.
11. Андрейченко С.С. Міжнародно-правова концепція атрибуції поведінки держави: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 428 с.
12. Концепція атрибуції поведінки держави в міжнародному праві. Монографія./ Андрейченко С.С. Од.: Фенікс, 2015. 578 с.
13. Задорожній О.В. Міжнародне право в умовах гібридної війни: український фронт. Київ: Юрична думка, 2017. 356 с.
14. Задорожній О.В. Право на самооборону та гібридна агресія: кейс України. *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 2. С. 18–30.
15. Задорожній О.В. До питання про непряму агресію у міжнародному праві. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 43–50.

16. Камінська Н.В. Державна політика з питань протидії збройній агресії РФ: у пошуках концепції. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: матер. VI Міжнар. науково-практ. конфер. (м. Львів, 31 травня 2024 р.) Львів, 2024. С. 68.*
17. Сілантьєва-Папп К.В. Історіографія гібридної війни РФ проти України: погляд російських дослідників. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Історія. 2019. Вип. 1 (40). С. 211–217.*
18. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти: правові аспекти: приклад агресії Російської Федерації проти України. *Геополітика України: історія і сучасність. Збірник наукових праць. Вип. 2 (17), 2016. С. 102–111.*
19. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001 Text adopted by the International Law Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10). *The Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part 2.* https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
20. *There is an ongoing international armed conflict in the context of the situation in Eastern Ukraine, at least since 14 July 2014.* ICC, Report on Preliminary Examination Activities 2016, §164.
21. Situation in Ukraine 31 October 2022: Foreign Secretary's statement. <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretary-statement-on-the-situation-in-ukraine>.
22. U.S. sanctions against PRC-based entities for aiding Russia. U.S. Department of Commerce, Bureau of Industry and Security, Entity List updates, Точка доступу <https://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/404-file-not-found>.
23. Library of US Congress/ U.S. Policy and Issues Before Congress overview 2025 <https://www.congress.gov/crs-product/IF12344>.
24. EU Council Decision (CFSP) 2023/1532 of 20 July 2023 concerning restrictive measures in view of Iran's military support to Russia's war of aggression against Ukraine <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2023/1532/oj/eng>.
25. Раскалей С.Б. Об'єктивна відповідальність держави в міжнародному праві / ред. В.А. Василенко. Київ: Наук. думка, 1985. 120 с.
26. United Nation Charter. <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>.
27. Drost, Pieter Nicolaas. Crime of state. Leyden, A.W. Sythoff, 1959.
28. Marek K. Criminizing state responsibility, *Revue Beige de Droit International*. № 14. 1978, p. 461–485.
29. Kress C. The Crime of Aggression before the First Review of the ICC Statute. *Leiden Journal of International Law*, 2007. (20), Pp. 851–865. https://www.elac.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2024/06/Kress_Crime_of_Agrgression.pdf?utm_source=chatgpt.com.
30. Kress C. On the Principle of Non-Use of Force in Current International Law. *Just Security*, 2020 https://www.justsecurity.org/66372/on-the-principle-of-non-use-of-force-in-current-international-law/?utm_source=chatgpt.com.
31. Akande D. *The Responsibility of States for Aiding or Assisting Internationally Wrongful Acts.* British Yearbook of International Law. 2007 (78): 1–89.
32. Ruys T. Of Arms, Funding and 'Non-lethal Assistance': Issues Surrounding Third-State Intervention in the Syrian Civil War. *Chinese Journal of International Law* 13(1). 2014. https://www.researchgate.net/publication/275126466_Of_Arms_Funding_and_Non-lethal_AssistanceEuroIssues_Surrounding_Third-State_Intervention_in_the_Syrian_Civil_War.